

INGLIZ VA O'ZBEK NASRIDA TRANSMILLIY IDENTITETNING BADIY- LINGVISTIK MODELLARI: ANTROPOSENTRIK VA LINGVOMADANIY TAHLIL

Aktamova Visola Baxtiyor qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik,
chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik yo'nalishi 1-kurs tayanch doktoranti
E-mail: visolaaktamova23@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ingliz va o'zbek adabiyoti misolida transmilliy identitet tushunchasining badiiy interpretatsiyasi va lingvomadaniy xususiyatlari tadqiq etiladi. Globallashuv sharoitida identitet tushunchasi statik meros emas, balki til, madaniy muloqot va tarixiy xotira orqali doimiy ravishda qayta quriladigan dinamik jarayon sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda G'arbiy nazariy yondashuvlar (fragmentar identitet, gibridlik) va o'zbek adabiyotidagi an'anaviy va zamonaviy modellar (mental emigratsiya, o'zlik inqirozi) qiyosiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: transmilliy identitet, antroposentrizm, lisoniy shaxs, lingvokulturologiya, gibridlik, mental emigratsiya, madaniy realiya, badiiy tarjima, transmilliy ta'lim (TNE).

Аннотация. В данной статье рассматривается художественная интерпретация и лингвокультурные особенности концепции транснациональной идентичности на примере современной английской и узбекской литературы. В контексте глобализации концепция идентичности рассматривается не как статическое наследие, а как динамический процесс, постоянно реконструируемый посредством языка, культурной коммуникации и исторической памяти. В исследовании представлен сравнительный анализ западных теоретических подходов (фрагментарная идентичность, гибридность) и традиционных и современных моделей в узбекской литературе (ментальная эмиграция, кризис идентичности).

Ключевые слова: транснациональная идентичность, антропоцентризм, языковая личность, лингвокультурология, гибридность, ментальная эмиграция, культурная реальность, литературный перевод, транснациональное образование (ТНО).

Abstract. This article examines the artistic interpretation and linguocultural features of the concept of transnational identity on the example of modern English and Uzbek literature. In the context of globalization, the concept of identity is considered not as a static heritage, but as a dynamic process that is constantly being reconstructed through language, cultural communication and historical memory. The study provides a comparative analysis of Western theoretical approaches (fragmentary identity, hybridity) and traditional and modern models in Uzbek literature (mental emigration, identity crisis).

Keywords: transnational identity, anthropocentrism, linguistic personality, linguoculturology, hybridity, mental emigration, cultural reality, literary translation, transnational education (TNE).

Kirish. XXI asrda oliy ta'lim va madaniyat tizimi milliy chegaralardan chiqib, global miqyosda integratsiyalashmoqda. Bu jarayonning eng dinamik shakli transmilliy ta'lim (TNE) bo'lib, u "chegarasiz ta'lim" sifatida nafaqat ta'lim dasturlarining, balki inson dunyoqarashi va identitetining ham mamlakatlararo "harakati"ni ta'minlamoqda. Tilshunoslikda antroposentrizm paradigmasining kuchayishi natijasida lisoniy shaxsning dunyoni anglash va unda o'z o'rnini belgilash imkoniyatlari markaziy o'ringa chiqdi.

Transmilliy identitet — bu shaxsning bir vaqtning o'zida bir necha madaniy qatlamlarga (mahalliy meros, mintaqaviy birlik va global sivilizatsiya) mansubligi bo'lib, u badiiy adabiyotda murakkab konfliktlar va lingvistik markerlar orqali namoyon bo'ladi.

1. Identitet Konsepsiyasi: Jahon va O'zbek Adabiyotshunosligi Nigohida

Jahon adabiyotshunosligi nazariyasida identitet tushunchasi boy kontseptual yondashuvlarga ega bo'lib, unda Erik Erikson, Styuart Xoll va Pol Rikyor kabi olimlarning hissalari katta.

G'arb modeli: Post-strukturalistik va postmodern paradigmalarga ko'ra, identitet fragmentatsiya (parchalanish), ko'plik va subyektivlikning beqarorligi bilan tavsiflanadi. Xomi Bhabha tomonidan ilgari surilgan "gibridlik" tushunchasi migratsiya va globallashuv natijasida shakllangan yangi madaniy holatni ifodalaydi. Bu yerda identitet doimiy "muzokaralar" (negotiation) jarayoni sifatida ko'riladi.

O'zbek modeli: O'zbek adabiyotshunosligida identitet an'anaviy ravishda milliy o'zlikni anglash, axloqiy mas'uliyat, tarixiy xotira va madaniy davomiylik prizmasi orqali talqin qilinadi. Biroq, mustaqillik davri adabiyotida individual psixologik chuqurlik va shaxsiy avtonomiya masalalari integratsiyalashib, identitetning yanada murakkab va nuansli qiyofasini yaratmoqda.

2. Transmilliy Identitetning Badiiy Modellarini (O'zbek Nasri Misolida)

Zamonaviy o'zbek romanlarida xorij tajribasi va migratsiya shaxs identitetining transformatsiyasi sifatida uchta asosiy modelda namoyon bo'ladi:

"Mental emigratsiya" va ruhiy izolyatsiya (Isajon Sulton, "Odamlar orasida"): Muallif qahramonning jamiyat ichida turib ham o'zini begona his qilishi, aloqalarning uzilishini tasvirlaydi. Bu shunchaki jismoniy migratsiya emas, balki shaxsning o'z ichki dunyosiga chekinishi — mental emigratsiyadir. Bu modelda vatan o'zining hissiy ahamiyatini yo'qotgan "ruhiy surgun" maydoniga aylanadi.

Gibrid identitet va "Oppoq bino" ramzi (Ulug'bek Hamdam, "Oppoq bino"): Immigrant qahramon nafaqat til va madaniyat to'sig'iga, balki chuqur shaxsiy disorientatsiyaga (yo'nalishni yo'qotishga) duch keladi. Romanagi "Oppoq bino" — erishib bo'lmaydigan orzu, xorijdagi go'zal hayot haqidagi illyuziya va madaniy uzilish simbolidir.

Sotsio-psixologik drama (Muhammad Ali, "Azob"): Mehnat migratsiyasi jarayonida inson qadr-qimmatining yo'qolishi, tizimga qarshi ojizlik va o'zlikni yo'qotish dramasi realistik detallar bilan berilgan.

3. Lingvomadaniy Tahlil va Realialarni Qayta Yaratish Muammolari

Badiiy matnda identitetni ifodalovchi asosiy vosita bu — til va uning lingvomadaniy markerlaridir.

Madaniy realiyalar: O'zbek identitetini tashuvchi "jannat makon hovli", "hoji buva bilan gul ekish" kabi obrazlar qahramonning o'z ildizlariga bo'lgan ma'naviy bog'liqligini ko'rsatadi. Bunday realiyalar (masalan, lycée, seigneur, baguette) tarjima jarayonida milliy o'zlikni saqlashda katta qiyinchilik tug'diradi. Tarjimon shunchaki tilshunos emas, balki "madaniy mediator" sifatida qahramonning milliy ruhini saqlab qolishi shart.

Stilistik transformatsiyalar: Ingliz tili uchun xos bo'lgan ironiya, sarkazm va metaforalarni o'zbek tiliga o'girishda "funktional ekvivalentlik" tamoyilidan foydalaniladi. Masalan, inglizcha metaforalar o'zbek tilining badiiy an'alariga moslashtirilib, o'xshash yoki ekvivalent iboralar bilan almashtiriladi. Shuningdek, inglizcha murakkab sintaktik qurilmalarni o'zbek tilidagi qisqaroq, tushunarliroq jummalarga bo'lish ham stilistik o'zgarishning bir turidir.

4. Madaniy Integratsiya va "O'tish Davri" Identitetlari

Zamonaviy adabiyotda qahramonlar ko'pincha qishloq hayoti va shahar modernizatsiyasi, milliy kodlar va global oqimlar o'rtasidagi "o'tish davri identitetlari"ni (transitional identities) gavdalantiradilar. Bu jarayonda identitet "boshqaga" qarshi turish emas, balki umuminsoniy qadriyatlar va madaniy dialog orqali shakllanadi. Integratsiya milliy o'zlikning yo'qolishi emas, balki uni qayta anglash va yangi sharoitda saqlab qolishdir.

Xulosa. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, transmilliy identitet — bu murakkab, dinamik va ko'pqatlamli hodisa bo'lib, u nafaqat ijtimoiy reallikni aks ettiradi, balki yangi madaniy ongni shakllantiradi. Badiiy adabiyot esa milliy qadriyatlarni global muloqotga olib chiquvchi, tarixiy xotirani kelajak bilan bog'lovchi eng kuchli vosita bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton & Company.
2. Hall, S. (1996). Who needs "identity"? In: *Questions of Cultural Identity*. London: Sage Publications.
3. Bhabha, H.K. (1994). *The Location of Culture*. London: Routledge.
4. Knight, J. (2016). Transnational education remodeled. *Journal of Studies in International Education*, 20(1), 34–47.
5. Adilova, S. (2024). Artistic Interpretation of Migration and Foreign Experience in Contemporary Uzbek Novels. *CTMR*, 5(5).
6. Jovliyeva, M.T., & Mardonova, L.U. (2026). The Concept of "Identity" and its Artistic Interpretation in World and Uzbek Literary Studies. *American Academic Publisher*, 6(1).
7. Sadriddinova, D. (2026). Problems of Recreating National Identity in Literary Translation. *AJSSHR*, 6(2), 90-93.
8. Kurbanbayeva, D.S. (2024). Translating the Intranslatable: Stylistic Shifts in the Uzbek Translation of English Literary Texts. *Conference Proceedings*, 296-298.
9. OECD. (2004). *Internationalisation and Trade in Higher Education: Opportunities and Challenges*.
10. Aytmuratova, G.B., & Tog'ayeva, G.J. (2025). Images of National Identity and Cultural Integration in Contemporary Uzbek and Karakalpak Literature. *Modern American Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(7).
11. Aktamova, V.B. (2026). Transmilliy va qo'shma ta'lim dasturlarining modellari va rivojlanish istiqbollari. *Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari*, 110-113.
12. Nida, E. (1964). *Toward a Science of Translating*. Brill.
13. Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility*. Routledge.